

nøgle•hullet

26. ÅRGANG
NR. 3 · 2009

TIL LOKAL-
HISTORIEN

NYT FRA LOKALHISTORISK ARKIV & FORENING I ALLERØD KOMMUNE

Uggeløse, der ligger ca. 1 km fra Lyngø, havde som selvstændigt sogn sin egen skole, fra dengang man opførte rytterskolerne. I gamle dage var det bispens, senere, provsternes opgave at føre tilsyn med både kirker, præstegårde og skoler – og tilmed vurdere præsters og skolelæreres formåen.

Vi har set dybt i bispens visitatsbog fra første halvdel af 1800-årene og gengiver hans betragtninger. For at illustrere historien har vi fundet gamle fotos - der naturligvis er meget nyere end bispens samtid.

PROGRAMMET

ONSDAG den 21. OKTOBER 2009 kl. 19.30 på KIRKEHAVEGAARD

FRA MARKVEJ TIL GÅGADE

M.D. Madsensvej er Allerød kommunes eneste gågade og indtager som sådan pladsen som egentlig hovedgade. Fra starten var den blot en kroget markvej, der forbandt Frederiksborgvej med området ved stationen og kroen, men grosserer M.D. Madsen så områdets muligheder. Han anlagde en rigtig vej og byggede det første hus, "Villa Landro" – nr. 12 - i 1904. Arkivleder BIRTHE SKOVHOLM fortæller vejens historie.

MANDAG den 16. NOVEMBER 2009 kl. 19.30 på KIRKEHAVEGAARD

I anledning af, at Farum Sten & Grus i år kan fejre 100 års jubilæum, vil geologen STEN ANDERSEN, der i længere tid boede i Lyngby, fortælle om GRAVEAKTIVITETERNE I NYMØLLE.

Gennem flere hundrede år har det kalkholdige område leveret kalk, sten og grus til sjællandske byggepladser.

OLE PETERS, tidligere Lyngby, vil supplere med fortællinger og historier fra det gamle gravefirma med det 'forkerte' navn.

BISPEVISITATS 1836-1853

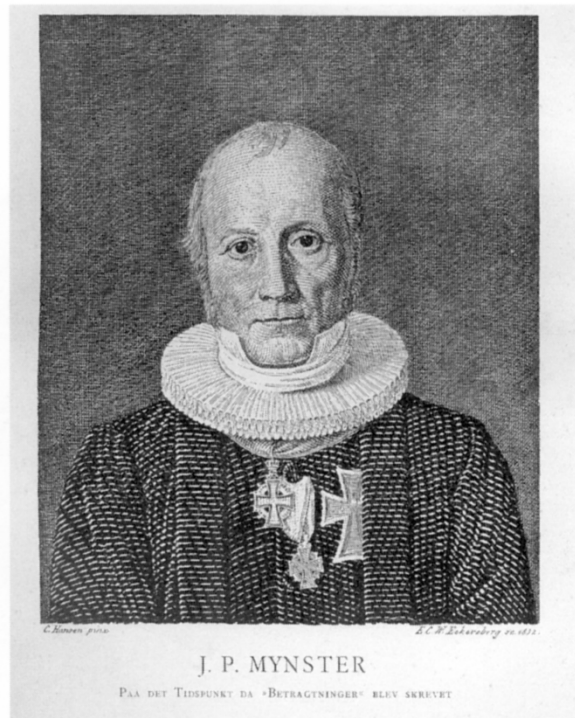
Jakob Peter Mynster (1775 -1854), biskop over Sjællands stift, skrev en slags dagbog over sine visitatsrejser rundt i stiftet. Det er private notater, der kunne danne udgangspunkt for indberetninger, men også som bidrag for hukommelsen ved næste besøg. De er udgivet af Bjørn Kornerup: J.P. Mynsters visitatsdagbøger 1835-1853, bd. I & II, 1937.

I bd. I s. 96 ff finder man et afsnit om Bloustrød-Lillerød fra 1836, hvori er indflettet tilføjelser fra 1844 og 1853. I bd. II s. 4 ff finder man Lynge og Uggeløse besøgt og omtalt henholdsvis 1838 og indflettet 1847. Og minsandten om ikke vor lærer L. Andersen, Vassingerød atter spøger her. (Omtalt Nøgle-hullet 1/88 og Drømmen om Allerød s. 35.)

J.P. Mynster erindres i dag for den strid Søren Kierkegaard rejste om ham efter hans død. Han udgav bl.a. "Betragtninger og de Kristelige Troslærdomme" i 1833 og regnes for en mand med stor indflydelse. Det er stadig værd at læse hans erindringer "Meddelelser om mit levned."

Udover beskrivelse af stedet, kirke og skoles tilstand, får undervisningen karakterer. Karaktererne er her udeladt til fordel for de mere beskrivende afsnit. Vil man have det hele med i rette orden, må man gå til Bjørn Kornerups udgivelse.

Per-Olof Johansson □

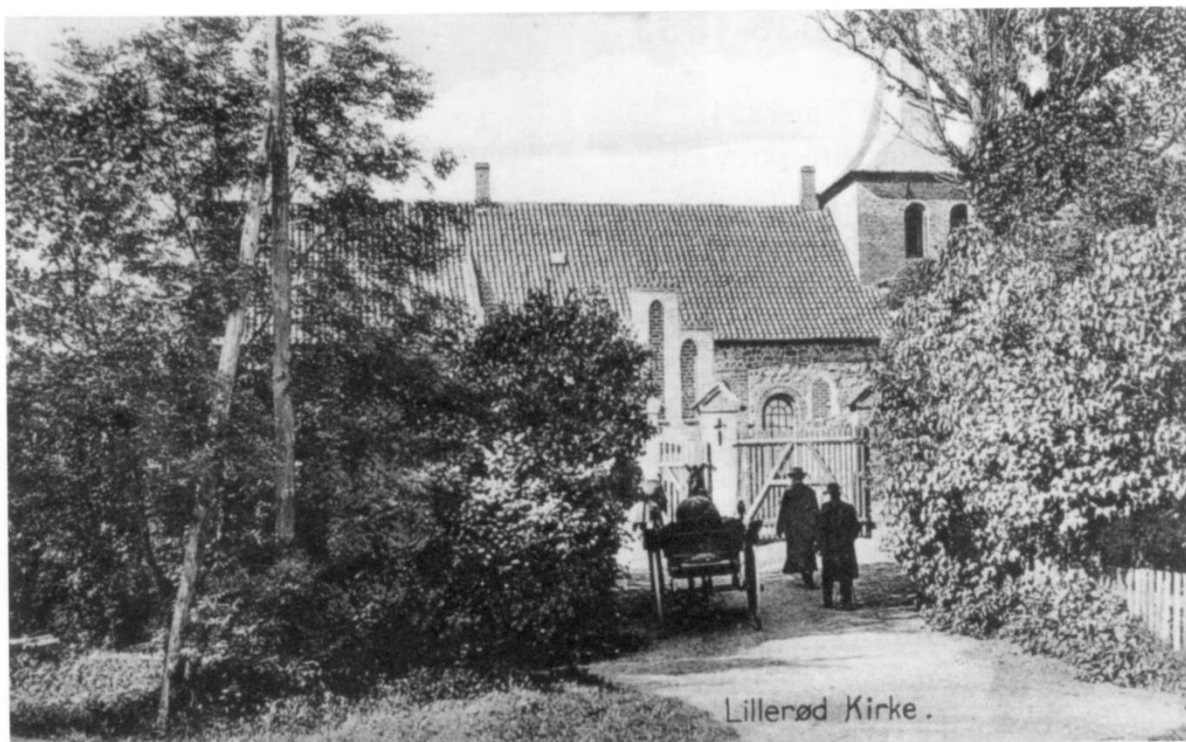

J.P. Mynster i stik af Eckersberg efter maleri af C. Hansen, 1832

Besøg i Bloustrød og Lillerød 1836

Folkemængde henved 1300. – **Præstegaarden** gammel og maadelig, men vedligeholdt, undtagen Storstuen, som nu skal ombygges. Haven ret kiøn. (1844: Af Stuehuset er den ene Ende bleven vel istandsat, med gipsede, men ikke betrukne, Værelser; det Øvrige i den gamle maadelige Forfatning. Af Udlængerne er den ene kun maadelig, de andre gode. 1853: Præstegaarden er nu i særdeles god og smuk Stand. Haven smuk.)

Embedsbøgerne i meget god Orden. Bog over Katechisationer ¹ har været holdt til 1831; da ophørt dermed, fordi saadanne Bøger ellers ei findes i Herredet. Jeg yttrede mit Ønske om Fortsættelsen. Skolecommissions

Provst Trojel ankommer til Lillerød Kirke ca. 1900 – ligesom bispem 64 år tidligere – dengang havde kirken ikke engang dette tårnspir.

Møder holdes meget ordentlig, og her mulcteres² temmelig strengt. (1844: Sognepræsten er i de sidste Aar, som det synes ved hæmmorrhoidale Tilfælde, bleven hypochonder og confus; han kommer aldrig ud, neppe i sin Have, og bestiller nok ingen Ting. Ministerialbogen er i Bloustrød ikke ført i de sidste 2 til 3 Aar; - han siger, fordi han har Gigt i Armen, og ikke kan skrive, men jeg viste ham, at han skriver meget godt; for Lillerød har Kirkesangeren nu suppleret den, dog ikke i alle Rubriker. Det blev Præsten paalagt, ufortøvet at bringe Protokollerne i Orden, og da derom at indberette til mig.)

Lillerød Kirke: Lillerød Kirke tilhører Kongen. Den er simpel, men ret køn og lys, uden Taarn. (1844: Lillerød

Kirke har faaet nye, støbte Vinduer, i Øvrigt i simpel, men god Stand.)

Bloustrød Kirke: Den 4de Junii visiterede jeg i Bloustrød Kirke. Kirken, som tilhører det færøeske Skolefond, er liden og temmelig mørk, ellers ordentlig vedligeholdt. Sognepræsten Aldewelt prædikede over Eph. 4, 17: "Nogle af de sædvanligste Midler, hvorved Gud drager os Mennesker til sig." (Prædikenen ret god og velskrevet, men noget kold; Foredraget godt og kraftfuldt, men ikke varmt, og ikke ganske naturligt. [Uden Tvivl den samme Prædiken, som blev holdt ved Münsters sidste Visitats.] Han katechiserer godt, men springer for meget fra det Ene til det Andet.

Uagtet Regnveiret vare der temmelig mange Mennesker i Kirken. Ungdom-

men svarede temmelig godt. Nogle læste ikke altfor vel i Bog. (1844: Den 30te Mai visiterede jeg 2den Gang i Bloustrød Kirke. Kirken er nu overtagen af Kongen; den har faaet nye Vinduer, og er i taalelig Stand; men kan behøve Forskiønnelse. Sognepræsten Aldewelt prædikede over Eph. 4, 1-6: "Nogle af de sædvanligste Midler, hvorved Gud kalder os Mennesker til sit Rige." Prædikenen hængte aldeles ikke sammen med Texten; den indeholdt adskilligt Godt, men man mærkede, at det var forgiemte [overgemte] Sager.

Stemmen smuk, men Foredraget affecteret og aldeles bundet til Papi-ret. Af Ældre en smuk Forsamling, Ungdommen derimod kun lidet talrig; man havde kun tilsagt de 3 sidste Aars Confirmander, og af dem vare Mange bortflyttede. Ungdommen svarede kun saa temmelig. 1853: Den 23de Julii visiterede jeg 3die Gang i Bloustrød Kirke. Den er simpel, men anstændig, og har faaet en ny Altertavle, som gjør ret god Effect. Sognepræsten Scheller prædikede over Hebr. 13, 17: "En Præsts svære Regnskab." Mere objectiv, end subjectiv; en alvorlig Prædiken, foredragen med Frihed, Liv og Kraft, men mere straffende, end indbydende. Katechisationen temmelig god. Af Ældre var dog et temmeligt Antal tilstede, men af Ungdommen fattedes Mange. Nogle svarede godt, men de Fleste vare ligegyldige og dorske.) NB. Andragende fra Menigheden om endnu en Klokke, som de tilforn have havt, og hvortil de selv vilde bidrage. Derom allerede andraget ved sidste

Bloustrød Skole må have været den samme, men stærkt ombyggede skolebygning.

Visitats. Bedre var det egentlig, at der kom nye Vinduer i Kirken. Den 3die Junii besøgt Pastoratets 3 Skoler:

Bloustrød Skole. Patron ³ en Gaardmand, ligesom ved de 2 andre Skoler. 84 Børn. Skolehuset godt. Læreren Anders Børgesen, 29 Aar gammel, Seminarist fra Joenstrup, er en meget duelig Mand. Fremgangen er meget god. (1844: Patron Gaardmand Anders Pedersen. Et nyt Skolehuus er under Bygning. 76 Børn. Læreren Anders Børgesen, 37 Aar, er duelig og flittig, maaske som Medlem af Sogneforstanderskabet noget indbildsk. Han katechiserer temmelig godt, men med nogen Pretension. - 1853: Patron Kromand Seierøe. Skolehuset meget godt. 81 Børn. Læreren Anders Børgesen, 46 Aar, Seminarist fra Joenstrup, er flittig og ordentlig, men katechiserer kun simpelt.)

Rytterskolen i Sjælsmark blev nedlagt i 1852 og genopstod som Grønnegade Skole. Her i 1915 ombygget.

Selsmark Skole (ved en temmelig stor Sø: Selsø). 74 Børn. Skolehuset meget godt, men indskrænket Huusleilighed. Læreren Lars Christensen, 34 Aar gammel, Seminarist fra Trolleborg, har ikke store Evner, men passer sin Skole med Troskab. Nederste Classe er dog bedre end øverste, hvori

Fremgangen knap er temmelig god. Børnene læste for hurtigt, og uden Nøiagtighed. (1844: Patron Gaardmand Jens Andersen. Skolehuset godt. 57 Børn. Læreren Lars Christensen, 42 Aar, er duelig, flittig og skikkelig. Han katcherer temmelig godt. –

Lillerød gamle skole (Gl. Skolegård) er fra 1823, og i 1908 lå den stadig alene på marken ved Kollerødvej – siden 1910 som privatbolig.

Uggeløse Kirke på sin bakke. Udateret vinterbillede set fra Bygaden.

Grønnegade Skole (1853: er traadt isteden for Selsmark). Patron Sognefoged Anders Hansen. Børnene kom til Bloustrød. Skolehuset er nyt, og skal være særdeles godt. 95 Børn. Læreren Vilhelm Smith, 41 Aar, Seminarist fra Joenstrup, er duelig, og Børnene gjøre god Fremgang.)

Lillerød Skole. 48 Børn. Skolehuset meget godt. Læreren Niels Petersen, 35 Aar gammel, Seminarist fra Joenstrup, er indskrænket, men bekymrer sig vist heller ikke stort om sin Skole, thi uagtet Børnetallet er saa lidet, er Fremgangen dog kun nogenledes. (1844: Patron Gaardmand Jens Jensen. Skolehuset meget godt. 52 Børn. Læreren August Julius Larsen, 30 Aar, Seminarist fra Joenstrup, modtog for 1½ Aar siden Skolen i en høist forfalden Tilstand af den forrige Lærer, der hængte sig. Larsen er en duelig og flittig Mand, katechiserer godt. I øverste

Classe spores endnu nogen Virkning af den tidligere Forsømmelse. - 1853: Patron Gaardmand. Ole Pedersen. Ved en Forsinkelse paa Veien kom jeg ikke i denne Skole. Skolehuset skal være meget godt. 68 Børn. Læreren Carl Frederik Petersen, 39 Aar, Seminarist fra Joenstrup, er noget mere dannet, end sædvanligt, og katechiserer ret godt.)

Besøg i Lyng og Uggeløse 1838

Folketal 2080. –

Præstegaarden ny og gammel; det Nye særdeles godt, det Gamle vel vedligeholdet. Haven temmelig stor, vel holdt. (1847: Præstegaarden simpel, men ret vel vedligeholdet.)

Uggeløse Kirke: Uggeløse Kirke tilhører Kongen; den er stor og lys, men noget forfalden. (1847: Uggeløse Kirke er nu sat i meget god Stand, og har faaet en ny (maadelig) Altertavle af Eckersberg.)

Skitse af altertavle til Uggeløse Kirke. Altertavlen malet af Eckersberg, skitsen efterfølgende af en anden. Kunstakademiets arkiv.

Lyng gamle skole ved siden af kirken i 1890'erne. Bygningerne eksisterer, men gymnastikredskaberne er væk.

Liunge Kirke: Den 17de Mai visiterede jeg i Liunge Kirke. Kirken tilhører Kongen; den er temmelig stor og lys, med smukke Vinduer, men kun Bræddeloft, og ikke altfor vel vedligeholdt. Sognepræsten Daue (tilforn Katechet ved Petri Kirke, siden Præst paa Askø og i Græse) prædikede over Joh. 1,6-9: "Jesus er Den, som vi have at takke for vor Oplysning i Religionen". Efter 1. at have viist dette, giordes 2. opmærksom paa de Pligter, som følge deraf. Temmelig rationalistisk og tørt, uden synderlig Logik, men dog en jævn sund Tale, foredraget med megen Frihed og Kraft. Han katechiserer meget godt, og er en meget værdig Mand. En smuk Forsamling var tilstede, og den talrige Ungdom tilfredsstillede mig aldeles ved færdig Kundskab, Lyst og Eftertanke. Her katechiseres flittigt. (1847: Den 24de Mai, 2den Pintsedag, visiterede jeg 2den Gang i Liunge Kirke. Kirken er i sig selv styg, dog ret vel vedligeholdt. Den værdige Sognepræst Daue er nu svag i Benene,

Rytterskolen på Uggeløse Bygade, med drenge og piger, foran på et postkort fra ca. 1900. Skolen blev først nedlagt i 1955.

prædiker dog hver anden Gang. Capellan Haugsted, en stille, noget melancholsk Mand, varetager sine Pligter meget flittigen og samvittighedsfuldt. Han prædikede over Dagens Evangelium: "Guds Kierlighed i Christo." Ret godt, men Prædikenen for omfattende, derfor ikke blot vel lang, men Tankegangen fremtraadte mindre klart. Kirken var overfyldt af Mennesker, og den meget talrige, vakkre Ungdom svarede særdeles vel. Her katechiseres ogsaa ret flittigt. - En halv vanvittig, halv fortrukken, og heel onskabsfuld Almisselem leverede mig en Klage over Præsten og Sogneforstanderskab - uden al Grund.)

Uggeløse Skole. Patron Gaardeier Petersen. 86 Børn. Bygningen særdeles god. Læreren Hans Larsen, 46 Aar gammel, Seminarist fra Joenstrup, har nok hverken synderlig Lyst eller Evne; imidlertid er Tilstanden dog ret god. Læreren katechiserer. kun maadeligt.

(1847; Patron Gaardmand Niels Pedersen. Skolehuset meget godt. 90 Børn. Læreren Hans Larsen, nu 55 Aar, har kun liden Duelighed og vel heller ikke megen Fliid; han katechiserer maadeligt, og er truet med at skulle holde Hielpelærer.)

Liunge Skole. Patron Gaardeier Jens Pedersen. 60 Børn. Bygningen særdeles god. Læreren Christian Ludvig Hude, 42 Aar, Seminarist fra Joen-

Vassingerød Skole (1931) på Gl. Vassingerødvej blev helt ombygget i 1915.

J.P. Mynster som ældre

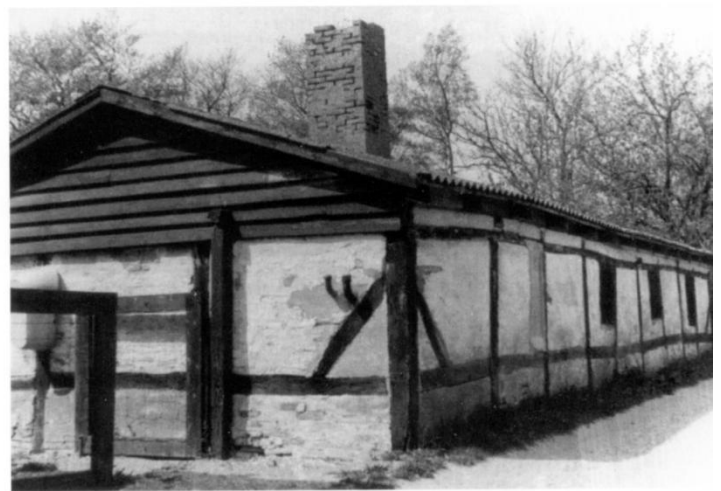
strup, er en meget brav Mand. Læreren katechiserer godt. (1847: Samme Patron. 65 Børn. Læreren Hude; 51 Aar, er endnu ligesaa brav og duelig, han katechiserer godt. Skolehuset meget godt.)

Kollerød Skole. Patron Jens Pedersen. 75 Børn. Læreren Hans Chr. Rudolph, 36 Aar, Seminarist fra Joenstrup, er en duelig Mand, og katechiserer godt. Skolehuset særdeles godt. (1847: Samme Patron. Skolehuset meget godt. 47 Børn. Læreren H. C. Rudolph, 44 Aar, er en vakker og duelig Mand, katechiserer ret godt.)

Vassingerød Skole. Patron Gaardeier Petersen. 95 Børn. Læreren Lars Andersen, 38 Aar, Seminarist fra Joenstrup, er en skikkelig, men meget simpel Mand, uden Dømmekraft. Formedelst ufremkommelig Vei maatte jeg lade Børnene komme til Liunge Skole.

Skolebygningen skal være meget god. (1847: Samme Patron. Nederste Classe kom til Liunge, og Mange af Børnene fattedes uden Tvivl ved Lærerens Ligegyldighed. 106 Børn. Læreren L. Andersen, 57 Aar, er ikke begavet, har mange andre Ting for, og skal være stridig. Skolehuset skal være meget godt. - Det store Børne-Antal menes at kunne formindskes ved at lægge en deel Huse til Liunge og Kollerød Skoler.)

□

I Kollerød findes endnu dette udhus ved den nedlagte skole på Kollerød Bygade. Bindingsværket, der er af stærkt egetræ, stammer fra den tidligere rytterskole.

Noter:

¹ Katechisationer: undervisningsmetode, hvor læreren ved spørgsmål og svar leder eleven til en dybere erkendelse af et emne, oftest af religiøs art.

² mulkteres: udskrives bøder til forældrene, hvis børnene f.eks. forsømmer uden lovlig grund.

³ (skole)patron: medlem af skoledirektionen, der fører tilsyn med skolen

TICKER TAPE PARADE

Sidst på sommeren besvarede Danmarks Radios spørgeprogram 'Spørgehjørnet' en henvendelse fra en lytter, der gerne ville vide, om der er nogen dansker, der havde fået en 'Ticker Tape Parade' på Broadway?

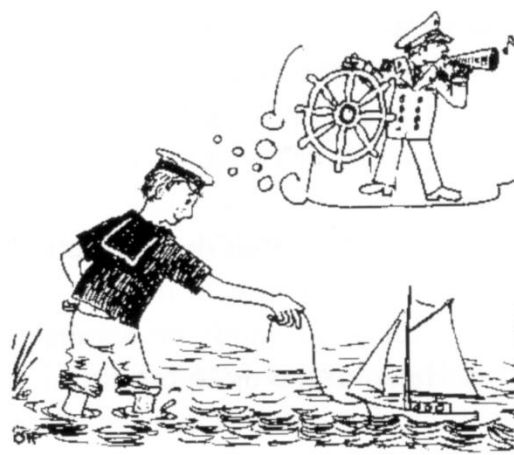
Sådan en tur i åben bil gennem New York, hvor folk hænger ud ad vinduerne til alle kontorerne og kaster papirstrimler (oprindelig telegrafstrimler) og konfetti ned i et sandt snevejr, er især forbeholdt præsidenter og sportsstjerner, men en enkelt dansker har alligevel indsneget sig i rækken af kendte. Og tilmed én med tilknytning til Lillerød!

Det drejer sig om kaptajn Kurt Carlsen, kendt fra 'det skæve skiv', Flying Enterprise, der under et frygteligt ulykke ved nytår 1952 i Den engelske Kanal fik slagside og siden sank. Kaptajn Carlsen blev verdensberømt, fordi han forblev på det krængende skib indtil få timer før dets endelige forlis, og han blev således den eneste dansker, der indtil nu er blevet modtaget i New York med en Ticker Tape Parade.

Dette får os til at genopfriske Karen Andersens artikel fra Nøglehullet 1987/2 om Kurt Carlsens forbindelse til Lillerød:

GLANS OVER LILLERØDS NAVN

For nogen tid siden fandt vi i en aflevering på bagsiden af en regning følgende hjertegribende vers:

*Kurt Carlsen på det skæve skiv
var aldrig bange for sit liv
skæve, skæve skiv o hiv
var aldrig bange for sit liv*

*I Lillerød gadekær o hiv
han sejled med sit skiv
se det var at sejle med skiv
på Lillerød gadekær o hiv*

*I Lillerød skole fik Kurt o hiv
sin første lærdom i sit liv
men sikken et liv, nu må jeg
få mit skiv og komme ud o hiv
med mit dejlige skiv o hiv*

Folk over de fyrrer (nu 60) husker sikkert kaptajn Carlsen, som ikke ville forlade sit skæve skiv og holdt ud i 16 døgn ved årsskiftet 1952.

Versene beviser klart for os, at Kurt Carlsen har boet i Lillerød og endog gået i skole her – for slet ikke at tale om, at hans strålende maritime karriere begyndte ved Lillerød gadekær. Vi så pludselig en mulighed for, at Lillerød kunne have præget ham i de første afgørende år og således – lidt forsinket – få del i glansen.

Vi gik i gang med at pumpe alle vore kendte meddelere i Lillerød, og takket være deres velvillige hjælp samt datidens aviser, er vi nået frem til dette resultat:

Kurt Carlsen blev født den 14. februar 1914 i Hillerød. Hans far hed Fr. Martin Carlsen og moderen Karen Marie. Hans far havde to brødre i Lillerød-området, brøndgraverne Carl og Anton Carlsen. Kurt kom derfor ofte til Lillerød og omkring 1920-21 boede familien en overgang her i byen. Det kan dog ikke have været mange år, da faderen i 1923 var chauffør på den første rutebil mellem Gurre og Helsingør. Familien må have boet på Helsingør-egnen i en længere årrække, da Kurt tog mellemskoleeksamen i Helsingør.

Fra aviserne ved vi også, at Kurt og hans broder var dygtige svømmere. De sejlede ud i en motorbåd og sprang i vandet med tunge sten i hænderne. Vi inddrager denne oplysning, fordi nogle af datidens aviser antydede, at kaptajn Carlsen blev på skibet, fordi han ikke kunne svømme.

Han var et foretagsomt ungt menneske, med det nyeste. Han byggede selv en radio og blev en dygtig radioamatør. Det hjalp som bekendt på det skæve skib, hvor han selv riggede en nødsender sammen.

Resten af historien er kendt. Carlsen måtte forlade skibet, fik en heltemodtagelse i England, og blev slået til ridder af den danske konge. Hans gamle forældre blev gratis hentet til England af 'Daily Express', for at bladet kunne

Lillerød Gadekær, der så skammelig blev opfyldt i 1952, som postkortmotiv i 1930'erne. Kurt Carlsen boede i nogle år som dreng i Gl. Lyngvej 3 (med to skorstene) – tæt på 'havet'!

få historien. Helten nåede ikke til Lillerød og Danmark, da han hurtigst muligt ville hjem til konen og børnene i USA – og til sin skibsreder!

At dette var en af de store mediehistorier, ses vel bedst af, at New York gav ham den helt store modtagelse på Broadway, noget som ellers kun gives til generaler og præsidenter, hvilket selvfølgelig ikke forklejner Carlsens personlige mod.

Lillerød måtte altså nøjes med et genskær af al denne virak og glans til den stædige kaptajn Carlsen.

Vi håber gennem denne artikel at få et bud på, hvilken melodi værkfører Chr. Mølck tænkte på, da han åbenbart kedede sig under en generalforsamling på Hotel Leidersdorff i Hillerød og nedkradsede versene. Måske vil arkivet genlyde af lystig sang (o hiv!), hvis

der kommer nogle bud på den lokale vise om den verdensberømte dansker fra Lillerød.

Karen Andersen □

Efterskrift

Vi ved stadig ikke, hvilken melodi værkfører Chr. Mølck havde i tankerne, da han skrev versene, så forslag modtages fortsat gerne – og Chr. Mølcks navn genfinder man ganske rigtig i 'Mølcks Passage' ved Allerød Station. Den energiske værkfører på Fritz Hansens møbelfabrik byggede i 1925 det nu nedrevne 'Mølcks Konditori' på hjørnet af Allerød Stationsvej og Amtsvej, hvor der i dag er Q8 Center.

BS □

Nyt i Arkivet: Farvelagt radering af Hovelte Gadekær og Hesselgårdsvej 41 af Peter Malling. U.å.

OPSKRIFTER PÅ LERBLANDINGER OG GLASURER

På arkivet har vi en gammel protokol fra 'Aktieselskabet Frederiksholms Tegl- og Kalkværker' med opskrifter på lerblandinger til diverse mur-, tagsten og fliser samt opskrifter på forskellige glasurer.

Protokollen er udateret men må være senere end 1873, hvor Frederiksholms Kalk- og Teglværker blev omdannet til et aktieselskab. Den yngste af bygningerne, der nævnes i teksten, er Kirken i Malmøgade, opført 1912.

På indersiden af protokollens omslag er der med blyant sirligt skrevet to navne: 'Augustin Lauban Gørlitz' og 'Hermann Küstrin'. Der er ingen forklaring på, hvem de er, men det er sandsynligvis et par tyske eller østrigske teglmestre, der har været ansat hos Frederiksholms Teglværker på et tidspunkt efter, at opskrifterne er noteret i bogen. Dette bygger jeg på, at opskrifterne er skrevet med blæk med en lille fin skrift, mens samme hånd, der har skrevet navnetrækkene, udfør et par af opskrifterne på blå glasur, har noteret: "Fehlen" - også med blyant. På den første side er overskriften 'Lerblandinger', og så følger over de næste sider opskrifterne på leret til otte stentyper fra teglværkets katalog. F.eks er Katalog No. 1 'gult læderfarvet Ler', der fremkommer ved at blande '8 dele Bornholms gråt Ler N 0 med 3¼ dele groft strandsand'. Katalog No. 21 er noget mere besværlig at fremstille. Det er 'mørk graat læder-

farvet Ler', der består af '96 Kubikfod knust Bornholms Ler N 0 + 48 Kubfod knust Bornholms Rødler + 48 Kubfod knust Bornholms gult Ler (rødler) + 84 Kubfod grov Strandsand + 48 Kilo Brunsten'.

Opskriften på 'rødt Ler til Pottema-gerne' består af '5 Dele knust Rødler fra Maarum og 1 Del grov Strandsand', mens 'rødt Ler til Formsten og Maskinsten' var lidt mere magert og bestod af '4 Dele Rødler fra Maarum og 1 Del grov Strandsand'.

Herefter følger opskrifterne på nogle specialfremstillede sten, bl.a. 'Ler til Tagsten Østasiatisk Co.' - det må være ØK's gamle hovedsæde på Holbergsgade 2, der er tegnet af arkitekt C.G. Tvede og opført i 1907-08. Opskriften på 'graat Ler til Dipilon Ny Carlsberg', drejer sig om Dobbeltporten (Dipylon), der er Ny Carlsbergs indgang fra Vesterbro-siden, lige inden Elefantporten. Dobbeltporten er opført i 1892 og tegnet af Vilhelm Dahlerup.

Et par kirker har også været kunder hos Frederiksholms Teglværker, for her er opskriften på 'graat Ler til Friesen Nazaret Kirken' (Ryesgade 105 på Østerbro) og 'Porøse Sten til Andreas Kirkens Hvælvinger' i Gothersgade 148. Disse to kirker er bygget henholdsvis 1902-1904 og 1898-1901. Det 'grå ler til Store Nordiske og Silkeborg' er det samme, som brugtes til Nazaret Kirken.

Museerne er også godt repræsenteret som kunder. F.eks. er her opskriften på 'Facadesten til Kunstmuseet', - som må være Dahlerups 'Statens Museum for Kunst', bygget 1896.

De røde teglflader på Statens Museum for Kunst er ikke bare tilfældige mursten.

Opskriften på 'Fliser til Gulve Thorvaldsens Museum' kommer i første omgang på tværs af dateringen af protokollen, for Thorvaldsens Museum blev bygget fra 1839-1848, - altså længe før Frederiksholms Teglværk blev grundlagt – og det kan jo ikke passe. Men efter en opringning til museet falder alt på plads. Den unge Thorvald Bindsbølls fantastiske flisegulve i sorte, hvide, lyserøde, mørkerøde, grå og gule fliser, blev alle udskiftet mellem 1876 og 1891, fordi de 'støvede', og støvet satte sig i de hvide marmorfigurer. Og så passer dateringen af protokollen igen.

Afsnittet om lerblandinger slutter med følgende vigtige oplysning: 'I alle lerblandingerne tilsættes Baryt i et forhold af 5 Kilo til 3000 Kilo Ler'.

Baryt er det samme som tungspat, og iflg. Gyldendals 'Den store Danske', er det 'et farveløst til svagt farvet mineral med glasglans, der især bruges til fremstilling af malerfarver'.

Herefter følger opskrifter på Molerssten, bl.a. 'Højporøse Sten til Burmeister' samt Ildfaste Sten, og så kommer 'Majolika Glasurer'.

Først står opskriften på fem forskellige 'Fritter', der er sammensmeltede glasmasser, som afkøles og pulveriseres, hvorefter de bruges som bestanddele i de endelige glasurer. Fritterne indeholder bl.a. blyilte, tinilte, coboltalte og uranilte, der var med til at bestemme den endelige farve på den brændte glasur.

Glasurafsnittet slutter med tre forskellige opskrifter på 'Engober på rå skærve'. Engobering er det samme som begitning, altså at man overtrækker en lervare med et tyndt, opslemmet lerlag ofte tilsat et metaloxid for at give farve.

Allersidst er der senere indført opskrifterne på sort, brun og klar glasur til tagsten produceret på Blovstrød Teglværk samt sort, brun, klar og grøn glasur til tagsten fra Hillerød Teglværk dateret 26/9-(19)22.

Da disse opskrifter kan være af stor betydning, hvis nogle af de gamle bygninger skal have udskiftet tag- eller mursten, har vi renskrevet hele protokollen og lagt den ind på vores hjemmeside på adressen www.lafak.dk under overskriften 'Opskrifter fra Frederiksholms'.

BS □

KIRKEHAVEGAARD – TÆT PÅ

”Vores” gård er udover hjemstedet for vort arkiv også kulturhus og, skønt nedbrændt og genopført i nyere tid, tilige Lillerøds mest statelige gård.

Kirkehavegaards bygningshistorie har været beskrevet af Karen Andersen her i Nøglehullet i 1998 nr. 1, og i arkivets levetid har vi været så heldige, at et nært familiemedlem til den gamle slægt på gården også var vores bedste meddeler om gårdens og Lillerøds historie.

Alligevel er jeg ikke blevet helt færdig med vores gårds historie, for der er nogle detaljer på to malerier, vi har overtaget fra resterne af Lillerød Kom-

munes tid på gården, der provokerer mig:

Det ene billede er fra 1897 og det andet fra 1898, og begge er set fra øst modsat facaden med gadeporten. I denne vinkel tager gården sig også rigtig godt ud, og man kan se mere have og flere bygninger. Udover de kendte, fritliggende svinehuse ses et lille udhus, som vi slet ikke ved noget om.

Men først lidt om gårdens opførelse: Efter en brand i 1770 genopførtes Kirkehavegaard på samme plads ved kirken, mens den ligeledes nedbrændte nabogård flyttedes ud og kendes som Borupgaard.

Som almindeligt på Sjælland fik også den nyopførte gård fire sammenbyggede længer med beboelse i den ene,

Kirkehavegaard 1897. Olie på pap. 61 cm x 41 cm

Kirkehavegaard 1898. Olie på lærred. 51 cm x 40 cm.

ikke ulig den endnu eksisterende Toftehavegaard mellem Hvidesten og Lillerød Skole.

Gradvis udskiftedes bindingsværket, og de grundmurede længer, vi kendte inden gårdens anden brand i 1997, var fra ca. 1865. Den meget roste gårdmand Anders Andersen, der selv havde bygget sin vindmølle ude på marken vest for Geddemosen, opførte i 1892 det nuværende herskabelige stuehus ”... af røde mursten han selv har forarbejdet og brændt, og han har med egen maskine selv skåret tømmer og brædder til bygningen. Det lille savværk kan jeg huske, det lå mellem Sprøjtedammen og hvor den finske badstue nu ligger...” skrev Mary Petersen i sine erindringer om barndommen på gården i 1920’erne.

I 1897 er vi meget få år fra stuehusets opførelse, og den førnævnte lille bygning på begge malerier trænger sig på. Det kan dårligt være det omtalte savværk og næppe en teglovn – hvis vi virkelig skal tro familielegenden i øvrigt! På begge billeder ses udhuset lige ved stuehus og østlængen .

Mærkelig nok ses bygningen på det ældste billede med gråt (tagpap?-)tag, og på det fra året efter med røde tegl, og mærkelig nok er der ingen skorsten – måske bare glemt i malerens lidt hurtige penselføring - eller virkelig ombygget året efter?

Jeg er ikke meget i tvivl om, at det - mere end et vaskehus - drejer sig om en privat smedje, hvor man på gården har klaret sine beslag selv. Det passer

På dette udsnit af det detaljerede målebordsblad fra 1898 ses gården med de omtalte udhuse og damme. Bemærk markvejen mod nord.

Udsnit af 1897-billedet viser Lillerød Kirke med spiret – bag høstak og træer.

jo også ganske godt med vor 'handyman' Anders Andersen, der gjorde alt selv.

De to billeder er stilmæssigt helt forskellige - om end begge noget naive - og vi ved ikke noget om malerne. Det ældste sign: N.P. Jacobsen Lerche 1897, viser mest: Til venstre anes en hvid gavlfra genboen Toftehavegaard, det aktuelle udhus - her uden tegltag og synlig skorsten, og yderst i trægruppen til højre ses Lillerød kirke med det gamle zinkspir, inden der kom muret tårn på 9 år senere. På billedet ses også Kirkehavegaards andet, nu nedrevne svinehus til højre for "Hjemmeværnsgården".

Det lidt nyere, romantiske billede, sign: A. Livén 98, viser en nu opfyldt

andedam med nyfældede træer og nogle rare hunde og ænder - samt vor hvidkalkede "smedje" med tegltag og skorsten. Til højre det bevarede svinehus i kampesten og en anden kvistluge end i dag. I stuehusets gavlfra ses de samme vinduer som nu; men ind til kornloftet, der blev Lillerød Sogneråds mødesal, er der en luge og ikke en glasdør. Billedet viser også en østvendt indkørsel, der gik til skolestien - nu Kirkevænget.

Selvom der ikke er tale om stor kunst, er vi rigtig glade for disse skildringer, og malerne har jo været der og brugt øjnene. Nu var det så bare mig, der faldt over nogle detaljer.

Ole Høegh Post □

Branddammen ved Lillerød Sprøjtehus på Frederiksborgvej hedder "Sprøjtedammen" og må ikke forveksles med gadekæret, der ligesom det lille fine hus forsvandt først i 1950'erne. Siden billedet fra 1930'erne er der sket meget – og i sommer skænkede Vandværket et nyt aftenbelyst springvand i anledning af 75 års jubilæet.

Returneres ved varig adresseændring

LAFAKs firmamedlemmer: 2009

Allerød Autoophug	Laser Tech. Services A/S
Allerød Bog & idé	Lillerød Brugsforening – KVICKLY
Allerød Elektrikeren	Allerød
Allerød Foto 2 Aps.	Lillerød Rotary
Allerød Fysioterapi og Træning	Lokalbanken Lillerød
Allerød Handelsforening	Lynge Erhvervsforening
Allerød Planteskole	Lyngehus
Bedre Bad Allerød-VVS Aps	Marianne Møllebro - ejendomsmægler
Bilhuset Allerød ApS	Nejstgaard & Vetlov, Statsaut.
Bo's Autoservice v/ Bo Hansen	Revisions-A/S
BoRent Hjemmeservice Aps.	Carl Nielsen & Søn A/S
Brillehuset Allerød v/ Lene Krogh	Nordea Allerød
DPA Microphones A/S	Nybolig Allerød
Enevoldsen Kommunikation	PC-assistance
AOC Engholm	Axel Rasmussen & Søn A/S
Karin Hermansen Guld – Sølv – Ure	Schouboefonden
Huset Hauberg	Skjold Burne Vinhandel
Krukkerne Blomster og Vin	K. Thomsen El-installation A/S

Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune, Kirkehavegård, Kirkehaven 10, Lillerød, 3450 Allerød, tlf. 48 17 08 91. Åbningstid: Tirsdage kl. 9.00-13.00 samt efter aftale med arkivleder Birthe Skovholm.

Henvendelse kan også ske til:

Ole Høegh Post (formand) tlf. 48 17 53 26 (kun aften)

Wolthersvej 6, Lillerød, 3450 Allerød.

Arkivets e-mailadresse: LAFAK@LAFAK.dk – Hjemmeside: www.lafak.dk

"Nøglehullet" er arkivets og foreningens medlemsblad. Redaktion: Birthe Skovholm og Ole Høegh Post. Tryk: Enevoldsen Kommunikation Aps.

Oplag: 500 eksp. ISSN 0905-4146

September 2009

Alle kortudsnit har Copyright Kort- og Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV.

Fotos med kendt fotograf: Axel Nielsen: side 6 øverst og nederst. Ole Høegh Post: side 10, 15 og 19 n.

